

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

1031

Vragen van de leden **Tjeerd de Groot** en **Sneller** (beiden D66) aan de Minister van Economische Zaken en Klimaat over *het bericht «Werkgevers: bedrijven verplaatsen nieuwe investeringen naar het buitenland»* (ingezonden 23 januari 2024).

Antwoord van Minister **Adriaansens** (Economische Zaken en Klimaat) (ontvangen 14 februari 2024).

Vraag 1

Bent u bekend met de zorgen van werkgeversorganisaties over het ondernemingsklimaat in Nederland?¹

Antwoord 1

Ja. Het kabinet is bekend met de zorgen van werkgeversorganisaties over het ondernemingsklimaat in Nederland. Ik spreek hier ook regelmatig over met het bedrijfsleven en stakeholders zoals onder andere VNO-NCW, MKB-NL en ONL.

Vraag 2

Kunt u in kaart brengen hoeveel en mogelijk welke bedrijven nieuwe investeringen doen in het buitenland in plaats van Nederland, of dit overwegen? Wat zijn hiervoor de voornaamste drijfveren?

Antwoord 2

Hoeveel en mogelijk welke bedrijven nieuwe investeringen doen in het buitenland in plaats van Nederland, of dit overwegen is lastig in exacte aantallen te vatten. Bedrijven zijn immers niet verplicht om te melden wanneer zij uit Nederland vertrekken of besluiten om in een ander land te investeren, of deel te nemen aan een onderzoek op dit vlak. Dit maakt het lastig om het aantal vertrekkende bedrijven objectief meetbaar te maken. In 2023 heb ik onderzoek laten doen naar de voornaamste redenen waarom bedrijven uit Nederland vertrekken of bedrijfsonderdelen uit Nederland verplaatsen. Het onderzoeksbureau BCI concludeert op basis van 17 interviews dat de geïnterviewde bedrijven vooral in het accommoderen van groei knelpunten ondervinden in Nederland. Veelgenoemde factoren zijn beperkt

¹ NOS, 22 januari 2024. (nos.nl/artikel/2505780-werkgevers-bedrijven-verplaatsen-nieuwe-investeringen-naar-het-buitenland)

beschikbare fysieke ruimte, onvoldoende aanbod van huisvestingsmogelijkheden voor talent, lange realisatietermijnen van nieuwe investeringen en tekort aan netcapaciteit. Een beslissing tot verplaatsing is meestal het gevolg van een mix van factoren, de aanleiding is in bijna alle gevallen bedrijfsspecifiek en ons ondernemingsklimaat op zich is niet zozeer doorslaggevend. De NFIA herkent het beeld dat de onderzoekers hebben geschetst.

Vraag 3

Herkent u de geluiden dat onduidelijk overheidsbeleid, bijvoorbeeld door wisseling van regelgeving en incidentele investeringen, onzekerheid brengt voor ondernemers? Hoe werkt u eraan om ondernemers meer zekerheid te brengen?

Antwoord 3

Ik herken de geluiden van ondernemers dat onduidelijk, wisselend beleid onzekerheid brengt voor ondernemers. Het kabinet is zich bewust van het feit dat stabiel overheidsbeleid van essentieel belang is voor ondernemers. Ondernemers hebben behoefte aan voorspelbaarheid – en terecht. Als bedrijven niet weten waar zij aan toe zijn, zullen zij terughoudender zijn in het maken van lange termijn beslissingen en het doen van investeringen. Dit beperkt bedrijven in hun groeimogelijkheden en/of het ontplooiën van duurzaamheids- c.q. innovatie initiatieven. Dit is dan ook de reden dat stabiel (fiscaal) beleid onderdeel is van mijn strategische agenda voor het ondernemingsklimaat. Voorspelbaar beleid vraagt om zorgvuldigheid en de juiste maatvoering, door zowel kabinet als de Kamer. Uiteraard moet beleid wel doeltreffend en doelmatig zijn. Het is voortdurend zoeken naar de juiste balans.

Ondernemers maken zich bijvoorbeeld zorgen over enkele maatregelen die per amendement op het Belastingplan 2024 zijn ingevoerd. De afschaffing van de inkoopfaciliteit in de dividendbelasting en de versoering van de 30%-regeling hebben een negatief effect op het ondernemings- en vestigingsklimaat, en kwamen voor bedrijven bovendien onverwacht. Het aanpassen van fiscale regelingen is idealiter gebaseerd op een analyse van de bijdrage van een regeling aan een beleidsdoel en de te verwachten gevolgen voor burgers, bedrijven, de economie, de overheidsbegroting en uitvoeringsorganisaties. De recente amendementen op het Belastingplan 2024 liepen vooruit op dergelijke analyses en gingen daarmee ten koste van voorspelbaar fiscaal beleid. Het kabinet zal het belang van stabiel beleid en goed werkende fiscale regelingen blijven benadrukken. Het risico bestaat dat belangrijke bedrijven voor de Nederlandse economie hun strategie rondom vestiging en uitbreiding van activiteiten bijstellen bij achteruitgang in de aantrekkelijkheid van Nederland. Het kabinet zal zich inspanssen om bij de voorjaarsnota alternatieve dekkingsopties te presenteren conform de toezegging van de Staatssecretaris van Financiën – Fiscaliteit en Belastingdienst in de Eerste Kamer.

Vraag 4

U gaf eerder aan dat het Nederlandse vestigings- en ondernemingsklimaat dreigt te verslechteren door onzekerheid omtrent stikstofproblematiek, wat heeft u het afgelopen jaar concreet gedaan om deze tendens tot een halt te roepen?²

Antwoord 4

De stikstofproblematiek heeft wezenlijke gevolgen voor het Nederlandse vestigings- en ondernemingsklimaat. Dit komt veelal door de onzekerheid over het verkrijgen van een vergunning waardoor (private en publieke) investeringen worden af- of uitgesteld (incl. om- en verbouw productielocaties). Dit betreffen onder meer investeringen in energie-infrastructuur die randvoorwaardelijk zijn voor het oplossen van de congestieproblematiek en het terugbrengen van broeikasgas- en stikstofemissies.

Om de vergunningsverlening weer op gang te krijgen is het van belang om een structureel dalende lijn van stikstofdepositie op natuurgebieden en

² Kamerstuk 32 637, nr. 225

natuurherstel in bredere zin te realiseren. Het kabinet neemt/heeft daarom de volgende maatregelen genomen³:

- Bronmaatregelenpakket om de stikstofemissie en -depositie te verlagen.⁴
- Aanpak piekbelasting (landbouw en industrie) gelanceerd en in uitvoering.
- Ontwerp-NPLG gepresenteerd dat gericht is op transitie van de landbouw/landelijk gebied met een integrale aanpak van de water-, klimaat- en de natuur- en stikstofopgave.⁵
- Aanvullend klimaatbeleid in de sectoren industrie, mobiliteit, gebouwde omgeving, energie en glastuinbouw dat ook bijdraagt aan het realiseren van de stikstofopgave, waaronder het pakket van april 2023.⁶
- Reservering van middelen à € 200 miljoen voor maatregelen in de sectoren bouw, industrie en mobiliteit,⁷ o.a. voor de aanpak piekbelasters industrie.
- Maatwerk voor acute MIEK- en RCR-projecten, in nauwe afstemming met de Minister voor Natuur en Stikstof (MN&S) worden per project oplossingen gevonden.
- Onderzoek (afgerond) naar hoe de aanleg van duurzame energie-infrastructuur de emissiereductie van stikstof in de industrie kan realiseren. In opvolging daarvan een onderzoek (lopend) met MKE en in overleg met N&S en provincies naar de juridische mogelijkheden die de inzichten bieden om vertraging te voorkomen van energie-infraprojecten. In de MIEK-voortgangsbrief⁸ die begin februari naar de Kamer is gestuurd wordt u hierover verder geïnformeerd.

Uit de ramingen van het PBL uit februari 2023 jl. blijkt dat de sectoren industrie en mobiliteit op koers liggen voor de indicatieve sectorale doelstellingen die in februari vorig jaar zijn vastgesteld.⁹ Keuzes die het doelbereik in de sector landbouw dichterbij moeten brengen is volgens het demissionaire kabinet aan een volgend kabinet.

Vraag 5

Kunt u ingaan op de misgelopen investeringen door de voortdurende onduidelijkheid over ontwikkelingsruimte bij stikstof? Klopt het bedrag van 28 miljard dat het FD daarvoor eind 2022 raamde en hoeveel is het bedrag aan gemiste investeringen tot nu toe gestegen?¹⁰

Antwoord 5

Het is moeilijk om de totale omvang aan gemiste investeringen kwantitatief te duiden. Het is namelijk een uitdaging om: (i) misgelopen investeringen te identificeren en (ii) een oorzakelijk verband tussen de misgelopen investeringen en stikstofproblematiek te identificeren. Dit staat ook toegelicht in de Kamerbrief¹¹ van de Minister voor Natuur en Stikstof in reactie op het FD-artikel¹² en een rapport van het EIB¹³ over de betekenis van de stikstofcrisis voor vestigingsklimaat.

Het is van belang om op te merken dat de economische schade van de stikstofcrisis niet alleen bestaat uit enkel misgelopen investeringen. De overmatige stikstofuitstoot leidt ook op andere wijze tot schade. Denk hierbij aan de waarde van natuur en biodiversiteit die onder druk staat, negatieve

³ Kamerbrief voortgang aanpak stikstof van LNV, 30 juni 2023 (36 200 XIV, nr. 126).

⁴ Kamerbrief structurele aanpak stikstof van LNV, 24 april 2020 (35 334, nr. 82).

⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/12/15/ontwerp-nplg>

⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/04/26/voorjaarsbesluitvorming-klimaat>

⁷ Kamerbrief over voortgang integrale aanpak landelijk gebied en opvolging Porthos-uitspraak RvS.

⁸ Kamerbrief Voortgang Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat (MIEK), 9 februari 2024

⁹ Geraamde ontwikkelingen in nationale emissies van luchtverontreinigende stoffen 2023 | Planbureau voor de Leefomgeving (pbl.nl).

¹⁰ FD, 2 oktober 2022. (fd.nl/economie/1453492/schade-door-politieke-stikstofcrisis-is-al-28-mrd)

¹¹ Appreciatie artikel FD en rapport EIB: betekenis van stikstofcrisis voor vestigingsklimaat - (overheid.nl).

¹² Artikel in het Financieel Dagblad (FD) over de economische schade van de stikstofcrisis, 2 oktober 2022.

¹³ Analyse Economisch Instituut voor de Bouw (EIB) in opdracht van Bouwend Nederland over de gevolgen van het wegvallen van de bouwvrijstelling voor de woningbouw, februari 2023.

effecten op de gezondheid, de tweede orde-effecten die samenhangen met het af- en uitstel van projecten (zoals verslechtering van het vestigingsklimaat en verlenging van het woningtekort), mogelijke infractieprocedures door de Commissie en het beslag dat de stikstofcrisis legt op de juridische, ecologische en ambtelijke capaciteit van de verschillende betrokken partijen. Deze brede maatschappelijke kosten van de stikstofcrisis zijn fors en niet eenduidig te kwantificeren, maar lopen volgens verschillende documenten zoals bovengenoemd, brief VNO-NCW en MKB Nederland¹⁴ en deelnemers aan een rondetafel¹⁵ over dit onderwerp in de Vaste Kamercommissie Economische Zaken op 13 september 2023 in de tientallen miljarden euro's per jaar.

Vraag 6

Kunt u toezeggen een objectieve raming te (laten) maken om de economische schade van stikstofstilstand in kaart te brengen?

Antwoord 6

Het CPB heeft in hun Centraal Economisch Plan¹⁶ (CEP, 2023) gesignaleerd dat de onzekerheid rondom de uitvoering van het stikstofbeleid slecht is voor het investeringsklimaat. Dit leidt volgens het CPB tot uit- en afstel van investeringen. De impact op de economie en samenleving (ook op verduurzaming) zal op middellange termijn daadwerkelijk voelbaar zijn. Het laat zich volgens het CPB alleen lastig kwantificeren.

Een exacte kwantitatieve raming van de gevolgen lijkt dus onmogelijk. Wel kan ik een onderzoek toezeggen om de belangrijkste economische gevolgen van de stikstofproblematiek objectief in kaart te brengen. Ter illustratie kunt u ook reeds kennisnemen van diverse position papers van deelnemers aan een rondetafel over dit onderwerp in de Vaste Kamercommissie Economische Zaken op 13-09-2023.¹⁷

Vraag 7

De effecten van nu misgelopen investeringen en innovaties werken door in de concurrentiepositie van onze bedrijven in de toekomst. Kunt u toezeggen in kaart te brengen wat er nodig is om ons verdienvermogen veilig te stellen?

Antwoord 7

Het versterken van het toekomstig verdienvermogen van Nederland is een belangrijke doelstelling van het kabinet. De economie is continu in beweging, en voortdurende aandacht is dan ook nodig om het toekomstig verdienvermogen van Nederland zeker te stellen.

Het kabinet is hier dan ook continu mee bezig. Een voorbeeld hiervan is het Perspectief op de Nederlandse Economie dat ik vorig jaar aan uw Kamer heb aangeboden.¹⁸ Hierin schetst het kabinet hoe we onze welvaart en ons verdienvermogen veilig kunnen stellen voor de toekomst. Ook heb ik recent bijvoorbeeld het rapport «Groeimarkten voor Nederland» opgesteld door SEO Economisch Onderzoek en Dialogic innovatie & interactie naar uw Kamer gestuurd.¹⁹ Hierin hebben de onderzoekers een analyse gemaakt in welke groeimarkten de kansen liggen om het Nederlandse verdienvermogen te versterken. Verder werk ik aan de vierde ronde van het Nationaal Groeifonds om te investeren in het duurzaam verdienvermogen van Nederland.²⁰ Het verdienvermogen en de concurrentiepositie van onze bedrijven in de toekomst heeft veel facetten, bijvoorbeeld investeringen in innovatie en het vestigingsklimaat, maar ook de krapte op de arbeidsmarkt. Hier werk ik ook aan via het Actieplan Groene en Digitale Banen²¹ en via de acties die zijn

¹⁴ Brief VNO-NCW en MKB Nederland, «Nederland van het stikstofsot», 23 maart 2023.

¹⁵ Rondetafelgesprek over de economische gevolgen van de stikstofproblematiek | Tweede Kamer der Staten-Generaal

¹⁶ CPB raming 9 maart 2023, special topic stikstof

¹⁷ Position papers van deelnemers aan rondetafelgesprek; Economische gevolgen stikstofproblematiek | Tweede Kamer der Staten-Generaal

¹⁸ Kamerstuk 33 009 nr. 131.

¹⁹ Groeimarkten voor Nederland | Rapport | Rijksoverheid.nl

²⁰ Kamerbrief over 4e ronde Nationaal Groeifonds | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl

²¹ Kamerbrief met Actieplan groene en digitale banen | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl

opgenomen in mijn Strategische agenda voor het Ondernemingsklimaat.²² Op 19 januari jl. heb ik uw Kamer hierover reeds geïnformeerd via de Voortgangsrapportage over de Strategische agenda.²³ Hierboven heb ik een aantal acties van het kabinet beschreven, maar de uitdaging is veel breder. Ik kan daarom toezeggen dat ik in kaart zal brengen wat er nodig is om ons verdienvermogen veilig te stellen en uw Kamer daar per brief over informeren.

Vraag 8, 9, 10 en 11

Hoe stelt u lange termijn investeringen in ons verdienvermogen veilig, zoals bijvoorbeeld het Nationaal Groeifonds?

Kunt u in kaart brengen wat de nadelige (economische) effecten zijn van respectievelijk het korten op het Nationaal Groeifonds en het snijden in andere huidige investeringen ter bevordering van verduurzaming en innovatie van het midden- en kleinbedrijf (mkb) en grootbedrijf?

Wat zijn de gevolgen van de achterlopende uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling (R&D) op uitdagingen voor ondernemers, zoals arbeidskrapte en het automatiseren van werkprocessen?

Wat is het effect van de achterlopende R&D uitgaven op onze concurrentiepositie ten opzichte van buurlanden België en Duitsland die zich wel aan de doelstelling houden?

Antwoord 8, 9, 10 en 11

Nederland kent een relatief hoog niveau van arbeidsproductiviteit, maar wel met een relatief lage groei. Deze lage arbeidsproductiviteitsgroei wordt onder meer veroorzaakt door achterblijvende investeringen, waaronder in R&D en onderwijs. Investeringen in R&D (onderzoek en ontwikkeling) zijn essentieel om op lange termijn onze arbeidsproductiviteit te verbeteren. R&D investeringen zorgen voor vernieuwing en creëren beter betaalde en groene banen. Het kabinet heeft als ambitie om de uitgaven voor onderzoek, ontwikkeling en innovatie (R&D) te laten stijgen naar 3% van het bbp. In 2021 was dat slechts 2,27% en substantieel lager dan in landen om ons heen.²⁴

Via het Nationaal Groeifonds heeft het kabinet 20 miljard euro beschikbaar gesteld om te investeren in het duurzaam verdienvermogen van Nederland. Vanuit het fonds worden grootschalige investeringen gedaan op het gebied van kennisontwikkeling en onderzoek, ontwikkeling en innovatie (O&O&I). Investeringen in deze terreinen dragen bij aan structurele en duurzame economische groei. Het Nationaal Groeifonds is goed voor jaarlijks bijna een kwart van de publieke R&D-financiering.²⁵ Door de publiek-private opzet van het Nationaal Groeifonds wordt bovendien minstens dezelfde hoeveelheid aan private investeringen uitgelokt. Tot nu toe is vanuit het fonds onder andere geïnvesteerd in grootschalige programma's op gebied van groene waterstof, de digitalisering van het onderwijs, de ontwikkeling van medicijnen tegen kanker, sleuteltechnologieën en de bestrijding van laaggeletterdheid. Door een hogere economische groei kunnen we een sterk sociaal vangnet en hoogwaardige collectieve voorzieningen blijven betalen en kunnen we de kosten van de klimaattransitie en de vergrijzing opvangen. De opbrengst van investeringen in R&D is echter vooraf moeilijk meetbaar door veel onzekerheden. Recent heeft de Rabobank hier een poging toe gedaan.²⁶ De onderzoekers hebben berekend dat de Nederlandse economie bij het schrappen van twee huidige investeringsfondsen (het Nationaal Groeifonds en het Fonds Onderzoek en Wetenschap) op lange termijn cumulatief 90 miljard euro misloopt tot 2040. Dat is 5.000 euro per Nederlander. Volgens de Rabobank levert iedere euro die vanuit de fondsen wordt geïnvesteerd tot 2035 4,60 euro en tot 2040 5,80 euro aan rendement op.

Minder investeren in R&D en verduurzaming betekent dat ondernemers uitdagingen, zoals arbeidskrapte en het automatiseren van werkprocessen, in de toekomst minder goed aan kunnen. Juist door te innoveren kunnen bedrijven meer met minder doen. Ze hebben dan minder mensen, maar

²² Kamerbrief over Strategische agenda voor het ondernemingsklimaat in Nederland | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl

²³ Kamerbrief over voortgang ondernemingsklimaat | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl

²⁴ R&D-investeringen in internationaal perspectief | Rathenau Instituut

²⁵ R&D-achterstand kost Nederland economisch terrein | TNO

²⁶ Investeringen moeten prominenter op de politieke agenda | Rabobank

bijvoorbeeld ook minder energie, grondstoffen of ruimte nodig om meer toegevoegde waarde te leveren. Juist in tijden van schaarste is innovatie dus van groot belang. Innovatie zorgt voor betere banen, voor oplossingen van maatschappelijke uitdagingen en verhoogt ons verdienvermogen. Dat wordt versterkt doordat onze concurrentiepositie door de lage investeringen ook onder druk staat. Minder investeren in R&D betekent dat we het risico lopen achterop te raken. Nog altijd behoort Nederland tot de meest innovatieve economieën ter wereld. Maar dat is geen vanzelfsprekendheid. Zeker niet in een tijd waarin geopolitieke spanningen ertoe leiden dat overheden in andere landen strategischer opereren. Wereldwijd investeren landen fors om hun strategische positie op technologische innovaties en waardeketens te versterken. Om internationaal een speler van betekenis te blijven, mee te komen in de mondiale concurrentiestrijd en onze afhankelijkheid van anderen te beperken, is het verkrijgen en behouden van leiderschap op strategische technologieën voor Nederland belangrijk. België en Duitsland, maar bijvoorbeeld ook Denemarken en Zweden, investeren al jaren meer dan Nederland in R&D en dat verschil neemt toe. Het verschil in uitgaven aan R&D komt deels door de Nederlandse sectorstructuur. De Nederlandse economie bestaat relatief gezien voor een groter deel uit diensten. Maar ook als we daarvoor corrigeren doen andere landen het beter dan Nederland. Daardoor staat onze concurrentiepositie in toenemende mate onder druk, ook ten opzichte van onze West-Europese buurlanden.

Het kabinet heeft in diversie beleidsbrieven, zoals de innovatiebrief, industriebrief en de Nationale Technologiestrategie het doel gesteld dat Nederland tenminste 3% van het bbp uit moet geven aan R&D in 2030. Juist door in te zetten op vernieuwingsvermogen, focus op een beperkt aantal technologieën, meer aandacht voor startups en scale-ups en juist de impact van de R&D centraler te zetten, door al die zaken kunnen we op termijn ook de structuur van de Nederlandse economie veranderen en onze brede welvaart versterken. Deze gerichte investeringen, in combinatie met voorwaardenscheppend beleid zoals een hoge kwaliteit onderwijs, voldoende buitenlands talent, moderne infrastructuur en stabiele fiscale regelingen, stellen ons verdienvermogen veilig. Dat is mijn perspectief op de innovatieve Nederlandse kenniseconomie zoals ik dat in juni 2023 aan uw Kamer heb gezonden.

Vraag 12

Kunt u reflecteren op het onderzoek van de Staatscommissie Demografische Ontwikkeling 2050, waarbij wordt gesteld dat sommige economische activiteiten een lage toegevoegde waarde hebben, zoals slachthuizen en distributiecentra, terwijl hier wel veel arbeidsmigranten werkzaam zijn? Welke knoppen ziet u voor zich om hier iets aan te doen?

Antwoord 12

Een kabinetsreactie op het rapport van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 volgt nog. Daarin zal het kabinet nader ingaan op deze analyse en de dilemma's die dit oproept.

Vraag 13

Hoe waardeert u de uitspraak van werkgeversorganisaties dat het van belang is dat Nederland open blijft voor kenniswerkers en voor arbeidskrachten die werken in krappe sectoren als de zorg en techniek? Hoe zet u hierop in en op welke manier borgt u hierbij de continuïteit?

Antwoord 13

Ik herken de zorgen dat veel sectoren te maken hebben met krapte op de arbeidsmarkt. Die krapte is problematisch als we kijken naar de grote maatschappelijke opgaven van deze tijd. Er is goed opgeleid en genoeg personeel nodig om te werken aan noodzakelijke transitie en de prioriteiten die het kabinet heeft gesteld. Ik onderschrijf daarom het belang van hoogwaardige kenniswerkers voor de Nederlandse economie. Dat geldt voor onze internationale topbedrijven (ASML, Adyen, SMART Photonics) maar ook voor kleinere technologiebedrijven als startups en scale-ups. Het kabinet ziet arbeidsmigratie van buiten de EU, met uitzondering van kennismigratie, primair als sluitstuk voor de tekorten op de arbeidsmarkt. Bij de aanpak van krapte richt het kabinet zich op diverse maatregelen, zoals het

stimuleren van technologie- en procesinnovatie, mensen stimuleren om meer uren te werken en het verbeteren van de aansluiting tussen initieel onderwijs en de arbeidsmarkt. Naast deze aanpak zijn er diverse programma's om binnenlands potentieel meer aan te spreken, zoals het Actieplan Groene en Digitale Banen voor technisch/digitaal geschoold personeel en Toekomstbestendige Arbeidsmarkt Zorg en Welzijn voor zorgpersoneel. Specifiek voor hoogwaardige kenniswerkers voert Nederland een uitnodigend beleid middels de kennismigrantenregeling. De Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 onderschrijft het belang van hoogwaardige kennismigratie en een langetermijnvisie op de economie en migratie. Het is aan een nieuw kabinet om hierin keuzes te maken.

Vraag 14

Hoe kijkt u daarbij aan tegen het beperken van internationalisering in ons vervolgonderwijs – zoals het beperken van Engelstalige studies? Bent u bereid onderzoek te doen naar de gevolgen hiervan voor onder andere onze innovatieve clusters en de gevolgen voor de arbeidsmarkt?

Antwoord 14

Nog altijd neemt de instroom van internationale studenten toe. De woningnood onder studenten in een aantal steden is hoog, de collegezalen raken vol en de kwaliteit en toegankelijkheid van het hoger onderwijs komt verder onder druk te staan. Ook staat het Nederlands als onderwijstaal onder druk, door een stijgend percentage anderstalige opleidingen. Daarom wil het kabinet de instroom van buitenlandse studenten beter kunnen beheersen en de positie van het Nederlands als onderwijstaal behouden en versterken. De Minister van OCW werkt in dit kader aan het wetsvoorstel internationalisering in balans. Vanuit economisch perspectief blijft het echter van belang internationaal talent, met name voor de tekortsector techniek en ICT, aan Nederland te kunnen blijven binden. Voor cruciale technische en ICT-bedrijven die veel waarde toevoegen aan onze economie, is internationaal talent onmisbaar. Daarnaast draagt technisch talent bij aan ons vestigingsklimaat, verdienvermogen, werkgelegenheid en de schatkist. Hiermee wordt in het in voorbereiding zijnde wetsvoorstel rekening gehouden, onder meer door oog te houden voor de krapte op de arbeidsmarkt en economische omstandigheden. Zo kan technisch talent in Nederland opgeleid worden en na afstuderen bijdragen aan de Nederlandse economie. Daarvoor is het ook van belang dat de blijfkans omhoog gaat. De regelgeving is nog volop in ontwikkeling en het debat met uw Kamer daarover volgt. Ik zal samen met de Minister van OCW bezien hoe in de verdere beleidsvorming en evaluatie van het nieuwe wetsvoorstel invulling kan worden gegeven aan het behoud van technisch talent.

Vraag 15

Kunt u toezeggen om een onderzoek te laten uitvoeren door een onafhankelijk economisch instituut naar de gevolgen van diverse interne en externe factoren op het vestigingsklimaat, en hier tenminste de invloed van stikstof, het niet behalen van de Lissabondoelstelling, de effecten van wet- en regelgeving, de waarde van economische activiteiten (zoals beschreven door de staatscommissie) en de invloed van arbeidstekorten in mee te laten nemen?

Antwoord 15

In mijn Strategische agenda voor het ondernemingsklimaat in Nederland²⁷ heb ik de prioriteiten van dit kabinet aangegeven op het gebied van het vestigings- en ondernemingsklimaat. Hierin zijn onder andere een aantal acties om het inzicht in de ontwikkelingen van het ondernemingsklimaat te verdiepen opgenomen. Zoals aan uw Kamer gemeld in de voortgangsrapportage over de Strategische agenda,²⁸ heb ik afgelopen jaar SEO Economisch Onderzoek en het Amsterdam Centre for Business Innovation van de Universiteit van Amsterdam de Monitor Ondernemingsklimaat laten

²⁷ Strategische agenda voor het ondernemingsklimaat in Nederland, 14 oktober 2022 - (overheid.nl).

²⁸ <https://open.overheid.nl/documenten/d335a893-e9d2-4ffb-acef-e950914131be/file>.

ontwikkelen.²⁹ Om de ontwikkeling, kwaliteit en de stand van zaken van factoren die bepalend zijn voor de staat van het ondernemingsklimaat in de gaten te houden zal deze monitor jaarlijks uitgevoerd worden. Op basis daarvan kunnen maatregelen worden genomen om het beleid en de uitvoering daarvan bij te sturen. Het is denkbaar dat verder onderzoek naar de gevolgen van diverse interne en externe factoren op het vestigings- en ondernemingsklimaat van toegevoegde waarde is. Ik liet uw Kamer in de voortgangsrapportage over de Strategische agenda al weten dat ik op basis van de monitor en signalen kijk naar eventuele bijsturing van mijn Strategische agenda, maar dat het nieuwe kabinet zich zal buigen over verdere beleidvorming. Ik laat het dan ook aan het nieuwe kabinet om met voorstellen te komen om het inzicht in het vestigings- en ondernemingsklimaat nog verder te verbeteren.

Vraag 16

Kunt u trachten deze vragen te beantwoorden voor het commissiedebat Verdienvermogen van Nederland waarvoor een nieuwe datum wordt gezocht?

Antwoord

Ja.

---

²⁹ <https://open.overheid.nl/documenten/d3336b9f-abe0-4424-8350-45b55ae17469/file>.